

Asia: VN/30583/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston maaseutupoliittiseksi selonteoksi eduskunnalle

1. Yleiset huomiot

Mitä ajatuksia selontekoluonnos herättää? Huom. Ilmoita tässä, mikäli yksityishenkilönä haluat, että lausuntosi näkyy myös hankeikkunassa.

Selonteon luonnoksessa tunnistetaan, että valtaosa Suomen luonnosta sijaitsee maaseutumaisilla alueilla, ja siksi nämä alueet ovatkin erityisen tärkeitä Suomen luonnon monimuotoisuuden turvaamisen näkökulmasta. Selonteossa myös kiinnitetään huomio ympäristökriisien vaikutukseen maaseutualueille ja todetaan, että ”ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden väheneminen vaikuttavat suoraan maaseutualueiden arkeen, elämään ja elinkeinotoimintaan. Ilmastonmuutos ja siitä syntyvät riskit ja mahdolliset kriisitilanteet edellyttävät toimia, joihin tarvitaan ihmisiä, osaajia ja yrittäjiä. Luonnon monimuotoisuuteen liittyvien ongelmien kerrannaisvaikutukset osuvat esimerkiksi ruokasektorin kautta koko Suomen hyvinvointiin.” Selonteossa tunnistetaan myös maaseutualueiden ja niiden elinkeinojen merkitys kestävyyssiirtymässä: ”Valtaosa biotalouden luonnonvaroista ja puhtaan energiantuotantoon käytettävästä maapinta-alasta sijaitsee maaseutumaisilla alueilla”.

Vaikka luonnon monimuotoisuuden merkitys ja luontokadon vaikutuksia maaseutualueilla on tunnistettu, selonteosta puuttuvat pitkälti tavoitteet ja ehdotukset toimenpiteiksi, joita tarvittaisiin luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi. Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen on oleellista niin maa- ja metsätalouden tuottavuuden ja resilienssin, ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin kuin paikallisidentiteetinkin näkökulmista. Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen on myös oleellinen osa kestävyysmurrosta, jossa maaseutualueilla on oleellinen rooli.

Maataloutemme on riippuvaista luonnon ihmisille tuottamista hyödyistä, eli ekosysteemipalveluista. Maan kasvukunnon ylläpitäminen, viljelykasvien pölytys ja viljelytuholaisten biologinen torjunta ovat esimerkkejä tärkeistä luonnon ihmiselle tuottamista ekosysteemipalveluista. Maatalousluonnon monimuotoisuuden väheneminen heikentää ekosysteemipalveluita ja on uhka maataloudelle ja siten viime kädessä myös ruoan saatavuudelle (Lehikoinen ym. 2024).

Maatalouden ja maatalousympäristöjen muutos on 1900-luvun jälkipuoliskolta alkaen ollut niin nopeaa, etteivät eliöt ole ehtineet sopeutua muutokseen ja maatalousluonnon monimuotoisuus Suomessa on heikentynyt. Esimerkkejä muutoksista ovat tuotantosuuntien vahva alueellinen keskittyminen, tila- ja peltolohkokokojen kasvu, rehuntuotannon ja laidunnuksen siirtyminen niityiltä nurmipelloille, salaojittaminen sekä torjunta-aineiden, teollisesti tuotettujen lannoitteiden ja väkirehun lisääntynyt käyttö (Lehikoinen ym. 2024).

Avainasemassa maatalousluonnon köyhtymisen pysäyttämiseksi ovat viljelijät, jotka pystyvät toimillaan tukemaan niin uhanalaisia lajeja kuin maatalousekosysteemien toiminnalle välttämättömiä runsaslukuisia eliöitä. Yhteiskunnan tulisi luoda mahdollisuuksia luonnon monimuotoisuutta lisääville ruoantuotannon tavoille ja rakentaa niille kannustimia. Selonteossa korostetaan paljon paikallisten ihmisten roolin tunnustamista ja oikeudenmukaisuusnäkökulmaa ympäristökysymyksissä. Selonteosta kuitenkin pitkälti puuttuvat konkreettiset ehdotukset varsinaisiksi kannustimiksi ja tuiksi, joita tarvitaan paikallisten ihmisten ja toimijoiden kannustamiselle kestävyysmurroksen mukaisiin toimiin. Luonnon monimuotoisuuden ylläpidosta ja ennallistamisesta voi tulevaisuudessa tulla maaseudulla nykyistä merkittävämpi elinkeino, jota valtion toiminkin voidaan nykyistä voimallisemmin edistää.

2. Maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmä

Ovatko selonteossa tunnistetut näkökohdat maaseutupolitiikan suunnittelujärjestelmään liittyen olennaiset?

-

Puuttuuko tarkastelusta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä?

Luontopaneelin katsoo, että selonteossa voisi olla hyvä eritellä tarkemmin ilmastonmuutoksen ja luontokadon vaikutuksia maaseudulle. Ympäristön heikkenevä tila on yksi Suomen maaseudun ja ruokajärjestelmän keskeisistä haavoittuvuuksista. Muita keskeisiä haavoittuvuuksia ovat riippuvuus ulkomaisista tuotantopanoksista, vallan keskittyminen kaupalle ja teollisuudelle, tuottajien vähäinen liikkumavara viljelyyn liittyvissä päätöksissä ja ruokajärjestelmän toimijoiden puutteellinen muutoskyky.

Maatalousluonnon monimuotoisuutta lisäävät toimet parantavat Suomen ruoantuotannon huoltovarmuutta vähentämällä riippuvuutta ulkomailta tuotavista tuotantopanoksista, kuten teollisesti tuotetuista lannoitteista, torjunta-aineista, kylvösiemenistä ja eläinten rehuraaka-aineista. Maaperän eliöstön monimuotoisuutta lisäävät toimet parantavat maan kasvukuntoa ja hillitsevät ravinnehuuhtoutumia, mikä vähentää teollisesti tuotettujen mineraalilannoitteiden tarvetta. (Lehikoinen ym. 2024). Näiden soisi olevan selonteossa enemmän esillä.

Selonteossa todetaan, että ”valtaosa biotalouden luonnonvaroista ja puhtaan energiantuotantoon käytettävästä maapinta-alasta sijaitsee maaseutumaisilla alueilla”. Selonteossa jää kuitenkin ilmaan se, mitä tällä huomiolla tavoitellaan. Luonnonvarojen käyttö ja myös uusiutuvan energian viemä maankäyttö ovat selkeitä riskejä luonnon monimuotoisuudelle ja näiden toimien ekologista kestävyyttä olisi hyvä tarkastella selonteossa tarkemmin. Selonteossa olisi syytä tarjota järjestelmätason ehdotuksia sille, miten luonnonvarojen käyttöä ja uusiutuvan energian hankkeita ohjataan niin, että luonnon monimuotoisuus pystytään turvaamaan.

3. Maaseutualueiden tilannekuva ja muutostekijät

Ovatko selonteossa tunnistetut näkökohdat maaseutualueiden tilannekuvaan ja muutostekijöihin liittyen olennaiset?

Selonteossa kirjoitetaan ulkopuolisista uhista: ”Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden väheneminen vaikuttavat suoraan maaseutualueiden arkeen, elämään ja elinkeinotoimintaan. Ilmastonmuutos ja siitä syntyvät riskit ja mahdolliset kriisitilanteet edellyttävät toimia, joihin tarvitaan ihmisiä, osaajia ja yrittäjiä. Luonnon monimuotoisuuteen liittyvien ongelmien kerrannaisvaikutukset osuvat esimerkiksi ruokasektorin kautta koko Suomen hyvinvointiin.”

Nämä ovat tärkeitä huomioita oleellisista muutostekijöistä. On kuitenkin keskeistä ymmärtää, että luonnon monimuotoisuuden hupeneminen ei ole vain ulkopuolelta tuleva uhka, vaan se on hyvin pitkälti maaseutualueilla tapahtuvan maankäytön, viljelymenetelmien ja metsienkäytön seurausta. Luontokatoa voidaan torjua paljolti paikallisilla ratkaisuilla, joiden soisi olevan selonteossa esillä. Selonteosta puuttuu pitkälti ehdotukset tarpeellisiksi toimiksi, jotka kannustaisivat ihmisiä ja eri toimijoita mukaan ympäristöuhkien torjumiseen. Selonteossa ei myöskään käsitellä rakenteellisia muutostarpeita, joita tarvittaisiin luonnon monimuotoisuuden tukemiseksi maaseudulla. Luontopaneelin julkaisu, Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden edistämisen keinot ja hyödyt Suomessa, esittelee selkeitä ratkaisuja, joilla voidaan tukea maaseutualueiden luonnon monimuotoisuutta ja samalla ruuantuotantoa ja maaseudun elinkeinoja (Lehikoinen ym. 2024). Näitä ehdotuksia voi mielellään hyödyntää selonteon jatkovalmistelussa.

Selonteossa todetaan, että ”luonnon monimuotoisuuden vahvistamiseen tähtäävien tavoitteiden ja toimien toteutukseen se (väestön voimakas keskittyminen) myös vaikuttaa.” Lause jää hieman ilmaan ja on epäselvää, miten väestön voimakkaan keskittymisen nähdään vaikuttavan luonnon monimuotoisuutta vahvistaviin toimiin. Maaseutualueiden luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen on pitkälti paikallisten toimien seurausta. Väestön keskittyminen tai hajaantuminen ei itsessään itsestään selvästi heikennä tai lisää luonnon monimuotoisuutta.

Selonteossa todetaan myös, että ”muutokset maataloudessa, asuintiheydessä, maankäytössä, luonnonvarojen hyödyntämisessä ja energiatuotannossa muuttavat myös maisemaa, jolla jo itsessään on arvo ja merkitys viihtyisyyteen, kulttuuriperinnön ja luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseen sekä elinvoiman edistämiseen.” Selonteossa olisi hyvä huomioida, että tällä hetkellä luonnon monimuotoisuutta tukevaa maataloutta ja monimuotoisia piirteitä sisältävää

maaseutumaisemaa tuetaan heikosti. Olisi hyvä, että selonteossa puututtaisiin niihin rakenteisiin, jotka ovat johtaneet maaseutumaiseman muuttumiseksi yksipuolisemmaksi ja esitettäisiin toimia, joilla maaseutumaiseman monimuotoisuutta voidaan lisätä.

Selonteossa todetaan, että ”luonnosta ja luonnonvaroista saatavat hyvinvointiin ja terveyteen kytkeytyvät taloudelliset mahdollisuudet konkretisoituvat ihmisten, yhteisöjen ja yrittäjien toimien ja toimintaedellytysten kautta”. Luonnon monimuotoisuus vaikuttaa monin tavoin ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. Luonto parantaa sekä ihmisen fyysistä että psyykkistä hyvinvointia. Luontokosketuksen vähäisyydestä kärsitään monissa paikoissa, niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Suomalaisten tutkimusten mukaan esimerkiksi maaseudulla asuvien lapsien sairastuminen atooppiseen ihottumaan on yhteydessä vähäiseen luonnon monimuotoisuuteen kotipaikan ympärillä ja alhaiseen ihon mikrobimonimuotoisuuteen (Lehikoinen ym. 2024). Monimuotoiset maatalousympäristöt lisäävät alueiden virkistyskäyttöä ja tärkeää luontokosketusta ja olisi hyvä, että selonteossa olisi selkeitä tavoitteita maaseudun luonnon monimuotoisuuden lisäämiseksi.

Puuttuuko tarkastelusta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä ottaen huomioon selonteon tarkoitus ja tavoitteet?

Edellä on jo käyty läpi täydennysehdotuksia liittyen selonteon tilannekuvaan ja muutostekijöihin kestävyysmurroksen ja etenkin luontokadon näkökulmasta. Oleellinen puutteellinen näkökohta koskee lisäksi EU:n ennallistamisasetuksen puuttumista selonteosta. Tilannekuvaa ja muutostekijöitä kuvaavassa kappaleessa mainitaan hyvin lyhyesti ennallistamistoimien tarve. Ennallistamisasetuksen toteuttaminen voi tuoda merkittäviäkin muutoksia ja myös mahdollisuuksia maaseudulle. Olisi hyvä, että selonteossa esiteltäisiin selkeästi, mitä ennallistamisasetuksen tavoitteet maaseudulle ovat, millaisia elinkeinomahdollisuuksia ja toisaalta haasteita asetuksen toteuttaminen maaseudulle tuo ja miten ennallistamistavoitteita Suomessa edistetään.

4. Kansallinen maaseutuvisio

Onko selonteossa kuvattu maaseutuvisio olennainen?

-

Puuttuuko maaseutuvisiosta jokin näkökohta, joka tulisi lisätä ottaen huomioon selonteon tarkoitus ja tavoitteet?

Maaseutuvisiosta ja tavoitteista puuttuu selkeät tavoitteet maaseutualueiden luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi, vaikka luonnon monimuotoisuuden merkitys ja luontokadon uhka selonteossa tunnistetaankin.

5. Poikkihallinnolliset tavoitteet ja kehittämissuositukset (Anna vastaukset monivalintakysymykseen kohdassa seitsemän Muut täydennystarpeet)

Ovatko selonteossa tunnistetut poikkihallinnolliset tavoitteet (5 kpl) ja kehittämissuositukset (24 kpl) olennaiset?

Luontopaneelin vuonna 2024 julkaistu raportti tarjoaa selkeitä suosituksia maaseutualueiden luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi. Suositukset on suunnattu etenkin valtakunnallisen päätöksenteon tasolle ja uskoisimme, että ne ovat hyödyllistä tausta-aineistoa maaseutupoliittiselle selonteolle.

Suositukset koskevat niin viljelymenetelmiä kuin kestävään liiketoimintaa kannustamista ja maaseudulla asuvien ihmisten ja toimijoiden tukemista.

Julkaisu löytyy täältä: <https://luontopaneeli.fi/ajankohtaista/luontopaneelin-raportti-maatalousluonnon-monimuotoisuutta-edistavat-ja-heikentavat-tekijat-suomessa/>

Tutkimusten mukaan maatalousluonnon monimuotoisuutta edistävät toimenpiteet vaikuttavat pääsääntöisesti myönteisesti myös maaperän kasvukuntoon, vesiensuojeluun sekä ilmastotavoitteisiin.

Mitkä ovat näkökulmastanne tärkeimmät poikkihallinnolliset tavoitteet (1-3 kappaletta)?

-

Voit kirjoittaa mahdolliset tarkemmat kommentit tavoitteisiin tavoitekohtaisesti:

Tavoite: Lisätään ja kootaan yhteiskunnallista maaseututietoa [Maaseututietoon olisi hyvä sisällyttää keskeisesti ekologisen kestävyyden näkökulma ja tuoda esiin, miten ekologinen kestävyys maaseutualueilla toteutuu ja miten konkreettisesti maaseutualueilla torjutaan ilmastomuutosta ja tuetaan luonnon monimuotoisuutta.]

Mitkä ovat näkökulmastanne tärkeimmät poikkihallinnolliset kehittämissuositukset (1-5 kappaletta)? (Merkitse kehittämissuosituksen numerot 1-24)

-

Puuttuuko poikkihallinnollisista tavoitteista tai kehittämissuosituksista jokin kansallisesti merkittävä näkökohta, joka tulisi lisätä?

-

Voit kirjoittaa mahdolliset tarkemmat kommentit kehittämissuosituksiin suosituskohtaisesti:

18. Osallistaminen, vuorovaikutus ja yhteistyö [Tavoitteessa todetaan: ”Aktiiviset paikallisyhteisöt pitävät yllä elinympäristön laatua, luontosuhdetta ja kulttuuriperintöä, mikä vahvistaa hyvinvointia, paikallista perusresilienssiä ja kriisinkestokykyä.” Tämä on tärkeä huomio. Elinympäristön laadun ja luontosuhteen ylläpitämiseksi tarvitaan myös tietoa luonnon tilasta ja elinympäristöjä parantavista toimista. Selonteon olisi hyvä sisältää myös tavoitteita ja toimia tiedon lisäämiseksi.]

6. Liite: Maaseutualueiden nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvaus

Ovatko liitteessä kuvatut maaseutualueiden nykytilanne ja muutostekijät olennaiset?

-

Puuttuuko nykytilanteen ja muutostekijöiden kuvauksesta jokin kansallisesti merkittävä näkökohta, joka tulisi lisätä?

-

7. Muut täydennystarpeet (anna tässä kohdassa vastaukset kohdan viisi monivalintakysymyksiin)

Onko selonteossa muita täydennystarpeita?

Luontopaneelin lausunnon ovat laatineet Simo Häyrynen, Aleksi Lehikoinen, Minna Pappila ja Outi Silfverberg.

Viitattu kirjallisuus:

Laako, H., Aalto, J., Boström, C., Hyytiäinen, K., Häyrynen, S., Jarva, J., Koivula, M.J., Kosenius, A.-K., Laine, I., Lehikoinen, A., Mykrä, H., Onkila, T., Paloniitty, T., Pappila, M., Silfverberg, O., Sääksjärvi, I., Wolff, L.-A. ja Kotiaho, J.S. 2024. Kestävyyshurmos edellyttää johdonmukaista ja läpileikkaavaa politiikkaa – Hallitustenvälisen luontopaneelin (IPBES) arviointiraporttien keskeiset viestit ja suosituksia kansallisen luontopolitiikan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Suomen Luontopaneelin julkaisuja 4/2024.

Lehikoinen, A., Aalto, J., Boström, C., Ekroos, J., Herzon, I., Hyytiäinen, K., Häyrynen, S., Jarva, J., Jokimäki, J., Kotiaho, J. S., Kuussaari, M., Kosenius, A.-K., Laine, I., Mykrä, H., Onkila, T., Paloniitty, T., Pappila, M., Silfverberg, O., Sääksjärvi, I.E., Wolff, L.-A. ja Rytteri, S. 2024. Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden edistämisen keinot ja hyödyt Suomessa. Luontopaneelin yhteenveto ja suositukset luontopolitiikan suunnittelun ja päätöksenteon tueksi. Suomen Luontopaneelin julkaisuja 2A/2024.

Silfverberg Outi
Suomen Luontopaneeli